

4. Hopkins M. Lectures on Moral Science / Mark Hopkins. – Boston: Gould and Lincoln, 1862. – 309 p.
5. Hopkins M. Lectures on the Evidences of Christianity / Mark Hopkins. – Applewood Books, 1846. – 388 p.
6. Reid T. An Inquiry into the Human Mind, on the Principles of Common Sense / Thomas Reid. – London: Printed for T. Cadell in the Strand, London; and J. Bell and W. Creech, Edinburgh, 1785. – 488 p.
7. The Cambridge Companion to Thomas Reid / Eds. Terence Cuneo, René van Woudenberg. – Cambridge University Press, 2004. – 369 p.
8. Uebersax J. S. The Legacy of Thomas Cogswell Upham. An American Psychology of Holiness and Peace [Electronic Resource] /

- John S. Uebersax. – Access mode: <http://www.john-uebersax.com/plato/upham.htm>. (viewed on November 01, 2018). – Title from the screen.
9. Upham T. C. A Philosophical and Practical Treatise on the Will / Thomas C. Upham. – Portland: W. Hyde, 1834. – 400 p.
 10. Upham T. C. Elements of intellectual philosophy / Thomas C. Upham. – Portland: W. Hyde, 1827. – 504 p.
 11. Wayland F. The Elements of Intellectual Philosophy / Francis Wayland. – New York: Sheldon & Company, 1854. – 426 p.
 12. Wayland F. The Elements of Moral Science / Francis Wayland. – New York: Printed for Cooke and co., 1835. – 448 p.

Надійшла до редколегії 07.11.18

Я. А. Соболевский

ШОТЛАНДСКИЙ РЕАЛИЗМ В АМЕРИКАНСКОЙ ФИЛОСОФИИ XVIII-XIX ВВ.

В статье осуществлен анализ влияния шотландского реализма (философии "здорового смысла") на развитие американской философии в конце XVIII в начале XIX вв. Определены основные представители шотландского реализма Томас Рид, Дугалд Стюарт, Уильям Гамильтон, а также осуществлен анализ основных черт данного философского течения. На основе анализа работ американских философов, таких как Леви Хедж, Фрэнсис Вейленд, Томас Когсвелл Уфам, Марк Хопкинс, Фрэнсис Боуэн и др. данного периода американской истории прослеживается интерес к европейской философии, упоминание и цитирование указанных философов. Учитывая данный обзор, можно сделать выводы о наличии неоднократных обращений к философии шотландского реализма. Эти аргументы в своей совокупности свидетельствуют об отдельном периоде проявления философии "здорового смысла" в американской интеллектуальной среде.

Ключевые слова: американская философия, шотландский реализм, философия "здорового смысла".

Y. A. Sobolievskyi

SCOTTISH REALISM IN AMERICAN PHILOSOPHY IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

The article analyzes the influence of European philosophy, especially Scottish realism, or the philosophy of "common-sense" on the development of American philosophy of the late 18th – early 19th century. The main representatives of Scottish realism, such as Thomas Reid, Dugald Stewart, and William Hamilton are determined; the main features of this philosophical trend are analyzed. Special influence on the American philosophy of "common-sense" was provided by the work of British empiricist J. Locke, despite some disagreements. Based on the analysis of the works of American philosophers such as Levi Hedge, Francis Wayland, Thomas Cogswell Upham, Mark Hopkins, Francis Bowen and other philosophers of this period of American history, interest in European philosophy is traced, reference and citation of these philosophers are analyzed. It is possible to draw conclusions about the presence of repeated appeals to the philosophy of Scottish realism, which testify to the period of activity of the philosophy of "common-sense" among American intellectuals. The article concludes that there are concrete references to the philosophy of Scottish realism. Taken together, these facts indicate a unique period of the philosophy of "common sense" in the history of early American philosophy. A characteristic feature of all these researchers was the appeal to the texts of Scottish realists and representatives of British empiricism. The search for reliable evident knowledge did not accept skepticism and subject-object problems, but focused attention on the content of consciousness as an object of scientific knowledge. The era of Scottish realism influenced the development of both rational philosophy and the irrational philosophy of American transcendentalism. The philosophy of "common-sense", albeit a logical continuation of the American Enlightenment, received a special place in the history of philosophical thought. At the same time, the American philosophers used argumentation on ethics and religious sciences.

Keywords: American philosophy, Scottish realism, the philosophy of "common-sense".

УДК 929:3.08(477):140.8 "19"

П. М. Ямчук, д-р філос. наук, проф.

ОСОБИСТІТЬ МИКОЛИ ПІДГОРНОГО В СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті, присвяченій аналізу маловивченої в новітньому соціально-гуманітарному дискурсі постаті українського державного й політичного діяча М.В.Підгорного в філософсько-українознавчому аспекті приділено увагу вивченню його ціннісно-сміслових і буттєвих пріоритетів. Досліджуються маловідомі риси його психологічного портрету, окреслюються морально-етичні доміанти, що актуалізувалися у його державно-громадській діяльності та повсякденному житті. Аналізується ставлення М.В. Підгорного до України, до українського духовно-інтелектуального феномену, проявлене у різних соціально-буттєвих та історичних ситуаціях. Проаналізовано оцінки, які надавалися особистості М.В.Підгорного сучасниками. Особливо вивчаються досі маловідомі вчинки й дії М.В.Підгорного під час Празької весни 1968 року, його опір тихій сталінізації ранньобрешнєвських часів.

Ключові слова: Микола Підгорний, особистість, соціально-історичний контекст, україноцентризм, філософія соціального буття, рецепція

Актуальність теми. Обумовлюючи нашу зацікавленість заявленою проблематикою, слід одразу поставити – із належною ясністю – наріжне – як, що мати на увазі сутність висвітлення одного із ключових аспектів особистості М.В.Підгорного як державного та політичного діяча питання. Чи мав на меті відійти і чи відійшов він від засадничих принципів діяльності Нікіти Хрущева після організованого ним і його тодішніми соратниками жовтневого пленуму 1964 року, на якому тодішній керівник КПСС і СССР був усунутий від влади? Чи – навпаки – як це не парадоксально звучить – М.В.Підгорний прагнув, ініціюючи усунення від влади в СССР Н.С.Хрущева, продовжити його реформаторські починання у тих державно-політичних царинах, де він вже не був спроможним, через низку причин, це зробити? Цією низкою причин у світоглядно-ментальному портреті Н.С.Хрущева були, серед інших – вкорінена тривалим попереднім досвідом психологічна залежність від сталінської школи форму-

вання державного й політичного діяча, ідеологічна зашореність, сполучена із не надто високим рівнем освіченості, досить поважний, як для одноосібного можновладця, вік. Відповідь на поставлене вище питання має бути ствердною. Микола Підгорний і справді прагнув продовжувати прогресивні хрущовські починання ... без самого Хрущева, який став їх гальмувати.

В тоталітарній державі – СССР відкриті форми протесту, такі як Майдан, опозиційні рухи, такі як "Солідарність" у Польщі межі 1970-80-х років, є суворо забороненими. Як ми зазначали у статті "Микола Підгорний як державний діяч" одним із тих, хто іманентно, свідомо чи несвідомо, сприяв своєю діяльністю на посаді Голови Президії Верховної Ради СССР появі національно-визвольних та правозахисних рухів у другій половині 1960-х та на самому початку 1970-х років, під час "хрущовської відлиги без Хрущева" був саме він. Відтак, йому, щоби зберегти не лише тимчасову

тактику, а й довгочасну стратегію, започатковані Н.С.Хрущевим, залишався не найкращий вибір. Цей вибір ми детально аналізували в статті "Микола Підгорний. Микита Хрущов. 1964 рік".

Виклад основного матеріалу. Потужними світоглядно-ментальними поштовхами до бунту Миколи Підгорного проти Нікіти Хрущева, як видається, стали не лише постання Берлінського муру в 1961-му та Карибська криза 1962 року, коли, в обох випадках з більшою чи меншою мірою очевидності, увесь світ було поставлено на межу ядерного зіткнення, розстріл мирної демонстрації у Новочеркаську в 1962 році, а й виступи лідера СРСР 1962-63 років на сумнозвісних зустрічах з інтелігенцією, коли він ясно пообіцяв не "заморозки" замість "відлиги" (термін з однойменної повісті І.Еренбурга, одного із улюблених письменників самого М.В.Підгорного, таврованого на тих зустрічах в його присутності Н.Хрущевим) а "жорстокі морози". Від смерті Сталіна ледве минуло десять років і, знаючи традиції Російської імперії та СРСР, у "жорстокі морози" вірилося набагато більше, ніж у продовження "відлиги".

Петро Шелест наводить у щоденникових, вельми вартисних як світоглядно-історичне джерело, нотатках, прикметну за своєю відвертістю розмову з М.Підгорним цього періоду: "21-31 березня 1964 року. 23 березня в Жовтневому палаці відбувся розширений Пленум ЦК КПУ ... З доповіддю... виступив М.В.Підгорний... Під час перебування Підгорного в Києві ми з ним багато розмовляли. Він дуже шкодував, що пішов з України... У розмовах я йому напівжартома сказав: "Повертайся, я місце (першого секретаря ЦК КПУ. П.Я) звільню. Сам із великим задоволенням піду... працювати на завод." Підгорний на це відповів: "Адже ти добре розумієш, що це ні від тебе, ні від мене не залежить. Одне тобі скажу, що в республіці працювати, хоча далеко не легко, але зате знаєш, що ти робиш і якось відчуваєш свою "працю". А головне – стоїш подалі від всяких інтриг і "боротьби" за свій вплив у "центрі". І додав: "Петре, ти собі не уявляєш, як це все противно самому еству". (курсив усюди наш П.Я.) [1, с. 170].

Поміркуймо над процитованими словами, з огляду на необхідність зрозуміти деякі провідні риси буття українського феномену й ментальності М.Підгорного в соціально-історичному контексті радянської доби. У березні 1964 року серед найвищого керівництва радянської імперії, вже тривали ініційовані, як про це згадувалося вище, й самим М.Підгорним, розмови про необхідність усунення Н.Хрущева від найвищих важелів влади. Сам М.Підгорний лише нещодавно (у 1963-му), за наполяганням Н.Хрущева, потрапив на московський Олімп. П.Ю. Шелест свідчить у про Пленум ЦК КПРС, який відбувся у червні 1963 року: "На цьому Пленумі М.В.Підгорного обрали секретарем ЦК КПРС – це... справедливо, але не думаю, щоб він був від цього в захопленні". [1, с.152] Атмосфера московського секретаріату і Політбюро ЦК КПРС пригнічувала й викликала внутрішній протест і опір у М.В.Підгорного. Він був сформований й почав свою активну політичну діяльність, наголосимо увагу на цій обставині, в українському іманентно христоцентричному, семіотично-буттєвому дискурсі доби Розстріляного Відродження. Саме тому, як слушно зазначає, міркуючи про призначення М.В.Підгорного в Москву, близький до нього П.Шелест: "не думаю, щоб він був від цього в захопленні".

М.В. Підгорний – як доводять сучасні російські дослідники – безпринципний властолюбний інтриган, що прагнув найвищої влади в СРСР і з цією метою сприяв усуненню Н.Хрущева. Тоді виникає питання. Чому ж у відвертій особистій розмові він говорить П.Шелесту ще

до ймовірного взяття найвищої в СРСР влади, а про це взяття він прекрасно знає, про своє бажання увільнитися від "всяких інтриг і "боротьби" за свій вплив у "центрі"? Чи не тому, що така боротьба, як він знову ж таки довірливо зазначає: "противна самому еству"?

Як акцентує П.Шелест: "Він дуже шкодував, що пішов з України... я йому напівжартома сказав: "Повертайся, я місце... звільню. Сам із великим задоволенням піду... працювати на завод." Підгорний на це відповів: "Адже ти добре розумієш, що це ні від тебе, ні від мене не залежить". Тобто, якби це залежало від М.Підгорного й самого П.Шелеста, то вони охоче поновили свій попередній статус в Україні. Один – лідера КПУ, а інший – директора заводу. Заслання, отже, могло бути з України не лише в Сибір чи Мордовію, а й у Москву, на підвищення у партійній ієрархії, але сприймалося українцем не як підвищення, а саме як заслання. В іншому разі – не було причини шкодувати про перехід на партійну керівну роботу до столиці СРСР. Саме тому, констатацію: "Він дуже шкодував, що пішов з України" слід сприймати як віддзеркалення ментально-емоційного стану особистості, яку позбавили зв'язку з Батьківщиною, де зростає, формувалася і де хотів жити.

Нерозривності власного зв'язку з Україною, що виявлявся би у майбутній ймовірній можливості повернутись додому, до Києва, нехай і не на владні посади, прагнув Микола Підгорний, коли, вже перебуваючи на найвищій щаблях влади у Москві просив Першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста: "Я тебе дуже прошу... підбери, "забронь" мені квартиру в Києві". Про це він мені і раніше говорив. Я йому відповів: "Квартира готова – провулок Дзержинського, дім 5, кв.17..." Він мені за це подякував". [1, с. 170]. Вагомою деталлю є те, що П.Ю.Шелест, який прохання свого керманіча, ясна річ, виконав, так точно вказує у нотатках точну адресу майбутнього київського житла тодішньої другої особи в московській владній ієрархії. Вочевидь, вказує саме тому, що М.В.Підгорний неодноразово й прискіпливо перепитував свого однопумця й соратника, де саме він мешкатиме, якщо нарешті здійсниться омріяне ним повернення з Москви до Києва. В Україну.

Проте, як відомо, ані М.В.Підгорному, усунутому у 1977 році на несправедливу пенсію, ані згодом Петрові Шелесту, коли він був змушений піти з посади заступника Голови Ради Міністрів СРСР повернутися до України з Москви хоча би у статусі персональних пенсіонерів ніколи не дозволили. Чи мали би вони в провінційній УРСР тоді ті ж самі комфортні вигоди, що й у імперській столиці? Вочевидь – ні. Чи усвідомлювали вони це? Без сумніву – так. Але прагнули такого повернення. Феномен повернення в Україну державних діячів Російської імперії – СРСР – неосмислена й панорамна тема для численних майбутніх філософсько-українознавчих та соціально-гуманітарних досліджень.

Цікаво, що схоже сприймали перехід у Москву і – з іншого боку – з боку творчої інтелігенції геніальний Олександр Довженко. І – Президент АН УРСР Б.Є.Патон, що в цьому небажанні полишати Україну, йдучи на високі посади до Москви мав такого однопумця ... як антагоніст М.Підгорного й П.Шелеста В.Щербицький. Президент НАН України пригадує: "Багато чого ріднило нас із Володимиром Васильовичем, але, насамперед... любов до України. Ми народилися і виростили на цій землі. Тут хотіли працювати, поки вистачить сил. І коли виникало питання про період до столиці тодішнього СРСР, обидва, як виявилось, дотримувалися єдиної точки зору. Хоча "відбитися" від наполегливих пропозицій було ... не так-то й легко. Саме в такій ситуації я опинився у 1975 році, коли ...

М.А.Суслов передав... пропозицію Л.І.Брежнєва бачити мене на посаді президента Академії наук СРСР... Запросив мене Володимир Васильович до ЦК КПУ ... і передав цю пропозицію. Я подякував за довіру, за честь і відмовився. Причому відповідь моя була категоричною. Щербицький... відразу зателефонував Суслову і передав мою відмову.

– Як? – підвищив той голос. – Це ж прохання Леоніда Ілліча! Передайте Патону, щоб завтра ж був у мене в Москві.

Володимир Васильович запитав: "Ви добре подумали? Це ж союзна Академія ... уся країна." – "Ну й що, – відповів я. Хочу працювати на Україні...". "Та й я не хочу, щоб Ви їхали, – була відверта відповідь... сильними і щирими були почуття, що охопили нас... настільки сильними, що Щербицький у пориві відвертості повідав мені про те, як він... опинився в такому ж становищі. Леонід Ілліч запропонував йому очолити Раду Міністрів СРСР, тобто замінити... Косигіна. Володимир Васильович відповів відмовою". [2, с. 29-30] Чим і яким був для них феномен України? Як розуміли і відчували вони присутність України в своїх помислах та повсякденних справах? Яким мірилом міряли себе в Україні та Україну в собі? Теж складне і також перспективне проблемне поле не для однієї філософсько-українознавчої, соціально-історичної розвідки.

Прикметні й маловідомі риси до психологічного портрету одного із керманічів СРСР 1960-70-х років та для розуміння мотивації його дій у державно-правовому вимірові наводить дочка М.В. Підгорного, лікар-офтальмолог Н.М.Підгорна. В інтерв'ю під назвою "Тато був палким вболівальником київського "Динамо" опублікованому в українській газеті "Факти і коментарі" стверджується: "**Кор.** Про Миколу Підгорного написано дуже мало. **Н.М.Підгорна:** Знаєте, коли батько помер, некролог подали в "Нью-Йорк Таймс", а в наших центральних газетах не було навіть повідомлень про його смерть. **Кор.** Чим захоплювався ваш батько? **Н.М.Підгорна:** Дуже любив читати, особливо мемуари. Одним із його улюблених письменників був Ілля Еренбург ... книгу "Люди, роки, життя" мама читала батькові на ніч. Був палким вболівальником київського "Динамо"... коли не хотіли друкувати роман Олесея Гончара "Тронка", письменник звернувся за підтримкою до батька.... Багато років Микита Сергійович був для батька кумиром. Проте потім, коли тато переїхав до Москви, їхні стосунки змінилися не на краще." (курсив усюди наш П.Я.) [3]

Цікавими, якщо йдеться про всебічний портрет буття української особистості в чужому середовищі, адже відомо, що останню третину свого життя М.Підгорний провів у Москві, є, крім вболівання не за московський "Спартак", а за київське "Динамо", й зауваги дочки щодо згаданої нами вище любові М.В.Підгорного до творчості Іллі Еренбурга. Саме його мемуари "Люди. Роки. Життя.", опубліковані у єдиному тоді, ясно протитоталітарному й антисталінському, а відтак – найбільш прогресивному часописові – "Новом міре" А.Твардовського – значною мірою, стали проривом до історичної правди про сталінізм, що, в свою чергу, стимулювало одужання суспільства. Й... піддані погромницькій критиці Н.С.Хрущевим у 1963 році на згаданих вище його сумнозвісних зустрічах з творчою інтелігенцією.

Невипадково ж, після розчавлення радянськими танками Празької весни 1968 року¹ реакційний радянський критик і письменник А.Первенцев скаже відому фразу: "Перед тим, як вводити танки в Чехословаччину,

їх треба було ввести в "Новий мір". Цілком очевидно, що без захисту М.Підгорного "танки" були би введені в "Новий мір" набагато раніше, ніж у 1970 році. Того року, за рішенням Секретаріату ЦК КПСС, до якого М.В.Підгорний вже не входив, редколегія часопису була розгромлена, а головний редактор – великий російський поет А.Т.Твардовський – був змушений піти у недобровільну відставку і невдовзі помер. Вирішального впливу на ці процеси М.В.Підгорний тоді вже не мав. Про всебічну підтримку і захист, які він, коли ще мав такий вплив, повсякчас надавав одному з найкращих українських письменників ХХ віку – Олесеві Гончареві, так само, як і про підтримку ним української та російської прогресивної інтелігенції міркуватимемо в спеціально присвяченій цій проблематиці розвідці.

Цікавою, звісно, не наріжною, проте характерною деталлю особистості, є спогад Н.В.Підгорної про кулінарні уподобання батька, збережені й у Москві: "на обід їв борщ і гречану кашу... А улюблена страва – це вареники з сиром і картоплею зі шкварками." [3]. Свого часу, Соломія Павличко у одній зі аналітичних статей, приділила належну увагу розгляду філософії їжі у творчості й бутті М.Коцюбинського. Тож цей аспект буття теж є архетипно-характерзуючим, не вартим ігнорування. Так само багато про що говорить і наступна деталь, що її наводить Н.М.Підгорна: "коли помер, на його ошадкнижці було всього 500 рублів". [3] Не хочеться проводити відверто персональних аналогій, але згідно із багато разів опублікованим заповітом "аскета" і "лицаря духу", як називають його наближені мемуаристи, на рахунку В.Щербицького було: "55-60 тисяч рублів" ("це усі... заощадження – 55-60 тис. крб...") [4, С. 578] Точної цифри тисяч своїх заощаджень В.Щербицький не пам'ятав. М.Підгорному в цьому сенсі, як бачимо, було набагато простіше і легше.

Важливою рисою для розуміння ментальної сутності особистості М.В. Підгорного було його ставлення до тих, кому, повергнутим із російсько-радянського владного Олімпу, згідно з його химерним "етикетом", вже було нізвідки чекати на допомогу. Петро Шелест наводить такий приклад іманентно христоцентричного поводження М.Підгорного із колишніми можновладцями: "О.І.Кириченко, колишній Перший секретар ЦК КПУ і секретар ЦК КПРС, нині персональний пенсіонер, живе в Москві, проситься на Україну, в Київ і хоче працювати. Порадився з членами Президії ЦК (КПУ.П.Я) ... несміливо, без аргументів заперечували Кальченко, Щербицький, Грушецький. Але, нарешті, домовилися, що дам згоду на переїзд і роботу в Києві Кириченка. Мені було доручено з цього питання переговорити з керівництвом ЦК КПРС. При моїй розмові з цього питання М.В.Підгорний одразу дав згоду... віднісся до вирішення питання позитивно, сказав, що *погано, коли ми втрачаємо почуття товариства і дружби, коли в товаришів змінюється партійно-службове становище*. Брежнєв... віднісся досить насторожено.... Так і не було вирішено "надзвичайно складне" питання про Кириченка". (курсив наш. П.Я) [1, с.226].

Привертає увагу декілька диспозицій. Першою й найочевиднішою, є беззастережна підтримка П.Шелестом та М.Підгорним прагнення колишнього лідера України у 1953-57-му й другого секретаря ЦК КПСС у 1957-60-му роках повернутись на Батьківщину. Так само, як М.В.Підгорний, О.І.Кириченко був переведений з України до Москви на посаду другого секретаря ЦК КПСС. І – так само, як згодом самому М.В.Підгорному, після позбавлення влади йому не було дозволено повернутись в Україну. А про те, що він цього прагнув якраз і свідчить його звернення.

¹ Про позицію М.В.Підгорного під час чехословацької кризи 1968 року далі буде сказано окремо.

Проте, не лише особисті емоції й спільна любов до України відіграли у прихильному ставленні М.В.Підгорного до прохання О.І.Кириченка вирішальну роль, а й, передусім, виховання першого в українському християнському дусі: "М.В.Підгорний одразу дав згоду і взагалі віднісся до вирішення питання позитивно, сказав, що погано, коли ми втрачаємо почуття товариства і дружби, коли в товаришів змінюється партійно-службове становище". Те, що людина незалежно від займаної або вже не займаної посади є цінністю а *пріорі* М.Підгорним не могло декларуватися відверто й – тим більше – публічно, оскільки суперечило імперсько-радянському розумінню природи й сутності влади. Цю вагому обставину він як політик не міг не враховувати. Тому, не *декларуючи*, а *діючи* запропонував реальну допомогу колишньому партійному соратникові. В Євангелії сказано: "По ділах і пізнаєте їх".

Чи не спливає кожному об'єктивному аналітику на думку ясна асоціація між ставленням М. Підгорного до звільненого з усіх посад Н.Хрущевим О. Кириченка із таким самим ставленням до звільненого вже самим М.Підгорним та однодумцями Н. Хрущева? Риторичне, якщо згадати його ставлення до Н.Хрущева після 14 жовтня 1964 року, коли колишньому керманічу були гарантовані та залишені всі пільги, питання. Зосібна – піклування про лікування та безпеку, побутовий комфорт. Таке ставлення є іманентно християнським, оскільки в основі має опікування життєвими (від морального стану до матеріального становища) потребами людини, якими би ідеологічними формулюваннями таке опікування, відповідно до тимчасових вимог і потреб чужої епохи, не маскувалося ("соціалістичний гуманізм" тощо). "Караючи гріх у людині – не вважай її безнадійним грішником" – настановляв український митець-мислитель з Афону Іван Вишенський. Це теж українська християнська максима. Ленін і його учень Сталін, які *нібито* сповідували ту ж саму ідеологію, що й М.Підгорний, про повергнутих опонентів піклувалися зовсім по-іншому. Послідовники Леніна-Сталіна – репрезентанти їхнього світобачення в українському Політбюро "Кальченко, Щербицький, Грушецький", як випливає з нотаток П.Шелеста, також були проти того, щоби виявити елементарне піклування про іншу людину і пошану до колишнього соратника. Так само, як і їхній однодумець із Москви: "Брежнєв до цього питання віднісся досить насторожено.... Так і не було вирішене "надзвичайно складне" питання про Кириченка".

Необхідно уточнити. Постать О.І.Кириченка, який одразу після сталінського масштабного терору запровадив в українському партійно-державному апараті повсюдне вживання української мови (до прийняття в часи Перебудови "Закону про мови в УРСР", у 1989 році, залишалось ще більше 30-ти років) була, як мінімум, дратівливою для русифікаторів навіть після його звільнення із усіх посад. Ф.Д.Овчаренко, що пізніше, наприкінці керівництва УРСР П.Ю.Шелестом обійняв посаду секретаря ЦК КПУ з ідеології був присутнім на одній із ідеологічних нарад ще у вересні 1956 року, занотував у щоденнику важливі з філософсько-українознавчого погляду факти. 1956 – це один із 4-х років керівництва О.І. Кириченком – уродженцем Херсонщини¹ ЦК КПУ.

¹ Побіжно зазначимо. Багато чільних українізаторів та ідеологів національно-патріотичних течій походили, на диво, з московських ідеологів, не із Західної України, а – зі східних її регіонів. Ідеолог українського націоналізму – Дмитро Донцов народився у Мелітополі. Микола Міхновський був пов'язаним з Харковом і Слобожанщиною. Олена Теліга народилась та формувалась у Петербурзі. Дещо пізніше, ідеологами й заборців за визволення України – вже у 1960-ті – Василь Стус,

Він вперше, після випаленої для українського буття смуги сталінізму, після Розстріляного Відродження, наважився на нову українізацію. Стислі нотатки Ф.Д.Овчаренка віддзеркалюють його світоглядні прагнення. Проте, вони не лише віддзеркалюють стратегію О.І. Кириченка, що став першим українцем – очільником ЦК КПУ, а й відбивають прагнення та вміння українців зберегти й відродити власну духовно-національну ідентичність. А саме таке вміння завжди призводить до зруйнування штучно створеної будь-яким тоталітаризмом "залізної зависи".

В іншому разі, не є зрозумілим, чому, вже через три роки після того "коли помер кривавий Торквемада", як метафорично висловився тоді Д.Павличко, з вуст правохірних, але *українських* комуністів з обуренням лунають дивовижні, як на цей, щойно післясталінський ідеологічний дискурс, констатації: "Кадри *не знають* української мови!" (курсив Ф.Д.Овчаренка П.Я) [5, С. 183] та ідеї: "*Ми не можемо зневажливо ставитися до української мови*. Зневажливе ставлення до української культури (викадають українську мову у... вузах російською мовою). *Самі росіяни зневажать нас, українців*". (курсив усюди наш П.Я) [5, С. 184]

Втім, особливо прикметною для розуміння малознаної нині, а тим більше маловивченої з об'єктивно-незаангажованого погляду україноцентричної політики О.І.Кириченка є нотатка Ф.Д.Овчаренка, що має промовисту назву: "Нарада про українську мову". Вона відбулася 5 жовтня 1956 року. Лунали пропозиції, беззастережні, однозначні вимоги щодо розширення книжкової торгівлі *видання класиків світової, російської літератури українською мовою* і українських книг. Настанови ЦК КПУ часів О.І.Кириченка, зафіксовані Ф.Д.Овчаренком, прийняті на цій нараді, також є недвозначними: "Ми не можемо зневажливо ставитися до української мови. Робота театрів, мистецьких установ, кіно – українська мова. Виконання українського репертуару.... Встановити, що є нормальним і ненормальним... в питанні української мови. Пропозиції: написати записку в ЦК КПРС. *Нігілістичне ставлення до української мови, політична незрілість керівників – займають відповідальні пости і не вивчають мову народу*. Створити українські енциклопедичні словники. Термінологія". (курсив наш. П.Я) [5, С. 187].

Як відомо, принизливе нехтування культурними потребами українського народу та зневага до них були характерною ознакою російсько-радянської експансії після знищення української національно-свідомої еліти 1920-х років. Українська мова – а отже – все пов'язане з її розквітом трактувалося імперією не лише як упереджене-другорядне, а й як небезпечний прояв буржуазного націоналізму. Під час керівництва УРСР О.І.Кириченком спостерігаємо істотно протилежну тенденцію: "Ми не можемо зневажливо ставитися до укра-

Олекса Тихий, Микола Руденко – із Донецького краю. З провідними вітчизняними державотворцями – теж саме. Гетьман Скоропадський виховувався в Петербурзі. Симон Петлюра народився у Полтаві, а в Москві редагував часопис "Українська жизнь". Цей список можна продовжувати безкінечно. Але потребує окремого осмислення те, що автор політики українізації УСРР більшовик Микола Скрипник народився, формувався й виховувався на Донбасі. Автор гасла "Геть від Москви" Микола Хвильовий народився на Сумщині, а жив і творив у радянському Харкові. Сином Харківщини був Петро Шелест, а Полтавщини – Микола Підгорний. Федір Овчаренко народився на Сумщині. Та й, як випливає з попередніх спостережень, уродженець Дніпровщини В.Щербицький теж не був чужим любові до рідної землі. Феномен україноцентризму в кожній особистості не пізнаний і це ще одна спонука до масштабних філософсько-українознавчих розмислів.

їнської мови. Робота театрів, мистецьких установ, кіно – українська мова. ...Нігілістичне ставлення до української мови, політична незрілість керівників – займають відповідальні пости і не вивчають мову народу."

Це друге відродження, другий, ще непомічений "кириченковий" ренесанс, коли наголошувалося, на ще від репресованого театру Садовського й Саксаганського й розстріляного Курбасового модернового театру потрібно відродити український театр та його репертуар, українське книговидавництво, мовознавство, наукову термінологію був прямим продовженням українізації М.Скрипника та О.Шумського. Тому настанова Кириченкового ЦК КПУ 1956 року прямо суперечила наріжним засадам офіційної радянсько-російської ідеології. Ці настрої не знищеного геноцидним голодомором 1932-33 років, масовими репресіями 1930-х та II Світовою війною, незнищеного українства зримо постали в добу відлиги. М.В.Підгорний, який працював тоді в українському керівництві разом із О.І.Кириченком, а потім змінив його на посаді першого секретаря ЦК КПУ певне й був його однодумцем у цих питаннях. Це засвідчила його діяльність.

Прикметною є й мемуарна заувага Н.М.Підгорної стосовно еволюції сприйняття її батьком Н.С.Хрущева. Побачивши, вже в Москві, зблизька формування центральної політики, він змінив своє ставлення "не на краще". В контексті наведеної вище думки Н.М.Підгорної ("Багато років Микита Сергійович був для батька кумиром") згадується ще одна Істина зі Святого Письма. А саме – про не сотворення собі кумирів. Кумири-люди, можуть зраджувати ті принципи, що дозволили їм стати кумирами. Це, певне, теж стало потужним мотиваційним чинником для того, щоби М.Підгорний став "нахненником" жовтневого пленуму 1964 року. Повалення неправдивих кумирів, що має в основі відсутність будь-якої ідеалізації посад, а – натомість – має в основі відданість справі це теж наше – українське світоглядне начало. Про те, що цьому принципіві М.В.Підгорний був відданим і після 1964 року, свідомо ігноруючи більш, ніж об'єктивні небезпеки для себе особисто, є наступне мемуарне свідчення.

Член Політбюро ЦК КПСС, перший секретар Московського миському КПСС, тобто перша особа столиці ССРСР, якому, вочевидь, не було жодної потреби догджати українцеві М.Підгорному В.В.Грішин наводить у спогадах такі об'єктивні факти: "М.В.Підгорний став висловлювати незадоволення проявами манії величч Л.І.Брежнєва, засуджуючи вихвалання та славослів'я на його адресу. Обурений тим, що відбувається... Підгорний, звертаючись до Леоніда Ілліча, сказав: "Льоню! Як ти можеш терпіти таке славослів'я на свою адресу? Чому ти не припиниш ці вихвалання? Це не гідно не лише керівника, а й простого комуніста... Я готовий за тебе підставити свої груди під кулі, але я не можу бачити як ти... захоючеш звеличвання себе". Говорив він це голосно, збуджено. Брежнєв став йому заперечувати: "ти, Микола Вікторовичу... завжди чимсь незадоволений". Відбулась серйозна суперечка між Брежнєвим і Підгорним. Були й інші випадки, коли *Підгорний засуджував Брежнєва за його манію величч, захоючвання хвалебних на свою адресу виступів та славослов'я... він прямо засуджував Брежнєва за відданість культу особи*, за його любов до лестощів, до звеличення й догідливості. *Підгорний, я переконаний у цьому, не бажає посісти місце Генерального секретаря ЦК. Його обурювало прихильне ставлення Брежнєва до звеличення своєї персони...* Брежнєв не приховував незадоволення Підгорним за його критичні висловлювання на свою

адресу. *Все це і стало причиною відставки Підгорного у 1977 році.*" (курсив усюди наш П.Я.) [6, с. 18]

Не будемо, внаслідок граничної очевидності наведених констатацій, подавати розлогого коментаря. Лише на берегах зауважимо, що означений христоцентричний український принцип несотворення кумирів, не декларативно, а дієво втілювався М.Підгорним, застерігаючи настання наступного "культу особи". Він усвідомлював, що відродження актуальної для Московії традиції обоженування земної людини неминуче тягне за собою сотворення чергового кумира. І – тягне за собою репресії, масові знищення людей, що наважились бути незгодними із новим кумиром. Відверто викривати першу особу не наважувався в тодішній московсько-владній традиції ніхто. Принаймні, імена таких сміливців нам і досі невідомі. Саме непоступливість у цьому принциповому для вихованих у козацько-республіканській традиції українців питанні, як слушно констатує В.Грішин, і стала головною причиною відставки М.Підгорного у 1977 році. Що ж до ймовірних закидів у необ'єктивності спогадів самого В.Грішина, то слід лише зауважити, що він ніколи не був звільненим Л.Брежнєвим із займаних посад і завжди користувався його підтримкою. Проте, існує почуття відповідальності мемуариста перед історією, відчуття історичної правди й справедливості.

Про те, що спостереження й аналітичні висновки В.Грішина щодо світоглядних принципів і самої філософії буття М.Підгорного мають під собою ґрунт свідчить також П.Шелест, наводячи наступний приклад: "Наближався ювілей – 19 грудня виповниться 60 років Л.І.Брежнєву... Що стосується урядової нагороди, то було прийняте рішення нагородити його орденом Леніна і Золотою Зіркою Героя Соціалістичної Праці... Але Брежнєву хотілося іншого – він хотів бути Героем Радянського Союзу і почав упрощувати Підгорного внести пропозицію про присвоєння йому (Брежнєву) звання Героя Радянського Союзу. *М.В.Підгорний відмовився це робити...* але Брежнєв... вимагав, вимолював Героя, посилаючись на те, що нібито його у війну представляли до цього звання... Про все це М.Підгорний... неодноразово говорив, *висловлював свій гнів і ... радився зі мною... як учинити. Я висловив відверто... думку, що присвоєння звання Героя Радянського Союзу буде сприйняте негативно*" (курсив усюди наш П.Я.) [1, С.230]

Важливою і так само маловідомою рисою діяльності М.Підгорного вже в постхрущовську добу стала його позиція під час обговорення в Політбюро ЦК КПСС подій довкола Празької весни 1968 року. Російський історик Рой Медведєв наводить промовисті факти: "Не було ясної позиції стосовно "празької весни"... в керівництві КПСС. З членів Політбюро на користь поміркованості й стриманості виступали А.Косигін, М.Підгорний і М.Сулов. На користь рішучих дій проти "ревізіоністів" з КПЧ, що не виключали військове втручання виступали... А.Шелєпін, К.Мазуров... проти створення Револуційного уряду (маріонетково-колаборантської адміністрації ЧССР П. Я) висловились М.Підгорний, Д.Полянський" [7]. Звісно, що українцеві Миколі Підгорному обстоювати права таких самих, як і його рідний, поневолених імперією народів означало не лише бути несприйнятим у імперському центрі, а й прямо загрожувало закидами у нелояльності до "старшого брата". Тим більше, що в "кураторстві" над УРСР його вже гостро звинувачували на засіданні Президії ЦК КПСС у 1965 році.

Як досвідчений політик він не міг цього не усвідомлювати. Але, саме як досвідчений і далекоглядний державний діяч і політик, М.Підгорний також добре розумів, що військове втручання нанесе важку травму чехам і словакам, перекине на тривалий час шляхи до

демократичного розвитку не лише ЧССР, а й багатьох країн радянського табору в тому числі й УРСР – засновника ООН, а встановлення маріонеткового уряду за сприяння танків й гармат, окрім відрази до ССРСР як агресора, а не визволителя у II Світовій війні у цій країні та у світовому співтоваристві нічого не викличе, окрім огиди й роздратування. Вже згадуваний нами А.Т.Твардовський, у 1968 році ще головний редактор "Нового міра", створив гірко-зболену поезію з приводу цієї агресії, де лейтмотивом були порівняльні рядки: "Как в 45-м нас встречала Прага и как встречала в 68-м".

Принципова позиція М.Підгорного з чехословацького питання у 1968-му, є ще одним непрямим, поруч із прямими свідченнями В.Гришина, П.Шелеста та не лише їх, переконливим доказом, що серед його особистих мотивацій виступу проти Н.Хрущева у 1964 році однією з провідних була пам'ять про *неповторення* рішення Президії ЦК КПСС щодо кривавого придушення танками угорської національно-визвольної революції 1956 року. Тоді він до складу найвищого керівного органу не входив. І, звісно, впливати на прийняття рішень не міг. У 1968-69 роках політичне становище М.В. Підгорного, порівняно з 1964 роком у найвищому владному ареопазі ССРСР вже значно послабилось, але він ще мав достатні можливості для висловлення власної позиції, щоби запобігати поверненню страшного досвіду недавнього минулих літ. "Можемо повторити" – це не з його аксіологічної парадигми.

Вагомим аргументом на користь цього твердження є наведена нами у монографії "Український світогляд в радянську добу" позиція М.В.Підгорного, висловлена на засіданні Політбюро ЦК КПСС щодо публікації панегіричної статті на пошану 90-річного ювілею Сталіна в 1969 році. М.В.Підгорний рішуче заперечив появу публікації в провідних газетах вихвалювання тирана, оскільки розумів, що поява статті буде сприйнята як чіткий сигнал до відродження сталінської теорії й практики. Принагідно, він нагадав членам найвищого партійного ареопагу – московським сталіністам – їхні ж антисталінські промови, які вони виголошували кілька років тому – на XXII з'їзді КПСС: "Якщо виступати зі статтею в газеті, то треба писати хто загинув і скільки загинуло від його (Сталіна П.Я.) рук... не робити це буде неправильно... Ніхто нас не тягне, щоби ми виступали зі статтею, ніхто не просить. *Нас значна частина інтелігенції не зрозуміє. І... крім шкоди ця стаття нічого не принесе. А вже якщо писати, то треба писати у строгій відповідності з рішенням Центрального Комітету партії свого часу схваленим і опублікованим... Треба писати, коли мовиш про історію скільки ним (Сталінін П.Я.) було знищено людей*". (курсив наш П.Я.) [8, с.467].

Традиційне для українця, вихованого в добі Розстріляного Відродження, де меритократія М.Хвильового та його однодумців мала визначальне значення, покликання М.В.Підгорного на авторитет інтелігенції, яка може бути незадоволеною позицією влади, не може не привертати аналітичну філософсько-українознавчу увагу. Особливо, якщо згадати непристойні лєнінські визначення інтелігенції, що їх у науковій статті й сором наводити. "Філософський пароплав" 1922 року, на якому Батьківщину, за вказівкою Леніна, примусово покинув її цвіт, є яким прикладом ставлення більшовиків до інтелігенції. А далі – знущально-нищівні – саркастично-зневажливі сталінські визначення інтелігенції, на кшталт "інженери людських душ". Доля цих "інженерів" закінчувалася Сандормохом і Колимою. Серед більшовицьких означень інтелігенції найбільш пристойним є формулювання Н.Хрущева: "підпрямні партії". Світоглядно-буттєвий розлам між зневагою до "мозку нації" з

боку тоталітарної влади та органічною необхідністю враховувати вимоги цього мозку нації є не лише очевидним. Він є кричущим.

Внаслідок такого світоглядного розламу позиція М.В.Підгорного щодо оцінки Сталіна й сталінізму не була підтримана більшістю Політбюро ЦК КПСС. Втім, одіозна стаття, спрямована на відродження культу Сталіна й теорії та практики сталінізму саме завдяки опорі М.Підгорного та його однодумців у тодішньому найвищому владному ареопазі, була опублікована не у первісно-захвалювальному варіанті, а у єдино можливому тоді, більш-менш об'єктивному, вигляді. Слід окремо звернути увагу на те, що серед прихильників антисталінської позиції М.Підгорного у Політбюро ЦК КПСС були етнічні українці, такі як Андрій Кириленко: "У нас немає жодних підстав відбілювати образ Сталіна та відмінити раніше прийняте рішення з цього питання, зокрема те, що у нас було записаним в 1956 році у постанові ЦК не слід зараз. Тому... немає необхідності в статті... Я вважаю що нема такої партії в Європі, яка зустрине оплесками такого роду статтю. Слід нам замислитись" [8, с.468] та голова КПК при ЦК КПСС латиш Арвід Пельше: "Я вважаю, що... не настав іще час нам... вести мову про Сталіна. Дійсно наробив він шкоди надто багато і біль цей відчувається дотепер. Це покоління ще живе у нас. 90 років – це нічого особливого, нічого нового не відбулося... Не треба широкої статті... якусь замітку подати". [8, с. 468]

Такі твердження українців і латишів на вузькій нараді в Політбюро ЦК КПСС ясно суперечили прямолінійно висловленій тодішнім головою КГБ ССРСР Ю.Андроповим, а згодом лідером ССРСР, позиції: "Я за статтю. Безперечно таку статтю треба дати. Якщо ми опублікуємо її, ми не зробимо ніякої шкоди." [8, с. 470] Так само, беззастережно схвалили публікацію віншувальної статті до 90-ліття Сталіна Брежнев, Суслов, Устінов, Воронов, Шелєпін, Мазуров, Капітонов, Щербіцький. І, на жаль, але історія любить об'єктивність – Петро Шелєст, який навіть вступив із М.Підгорним у дискусію: "Я... висловлю власну точку зору... протилежну Миколі Вікторовичу, при чому висловлю її однозначно. Мені видається стаття потрібна" [8, с. 467].

Коли констатуємо, що з відходом від влади Н.Хрущева Л.Брежнев та його вищеназвані й неназвані однодумці на вершині влади почали повзучу, але масштабну реабілітацію Сталіна і сталінізму, то не слід забувати й про те, що не лише відомі радянські інтелігенти протестували проти цього у відкритих і закритих листах. При всій повазі до їхньої мужності, вирішальному впливу на прийняття рішень на найвищому державному рівні вони, в атмосфері тоталітаризму, не мали. Хоча їхня позиція, завдяки їхнім однодумцям на найвищих щаблях тоталітарної влади, вже не могла не враховуватись. Вона ставала вагомим аргументом в світоглядній дискусії щодо подальших перспектив розвитку ССРСР. Дієвий і діяльний, системно-свідомий Опір повзучому реваншу тиранії чинили якраз ті, хто, залишаючись у радянсько-російській державно-владній системі на найвищих щаблях за суттю були не з нею, а проти неї. Геніальний польський поет і філософ Адам Міцкевич у поемі "Конрад Валленрод" осмислив цю складну духовно-філософську проблематику на іманентно-аксіологічному рівні. Для українців таке масштабне філософське, і – цілком можливо, поетично-філософське, осмислення ще попереду. Знаємо, що філософія живе в поетичному слові, а поетичне слово не живе без філософії. Осмислення неординарних постатей українського XX віку, сподіваємося, здійсниться в осяжній перспективі наукової думки XXI століття.

Підсумовуючи сказане. Микола Підгорний був не лише в історії СРСР, але й в історії Російської імперії, і, цілком можливо, й у світовій історії, першим, хто надто ризиковано не лише для кар'єри, а й для власного буття, ставши ініціатором і, де-факто, ставши на чолі зміни влади в тоталітарній країні *свідомо ніколи не претендував* на те, щоби очолити державу. Він керувався суттєво іншими, успадкованими із багатовікової традиції українських предків, христоцентричними, христонаслідувальними, принципами. Ясна річ, у добу тоталітаризму їх він ніколи не декларував. Просто, по змозі, прагнув жити за цими принципами. У тсуголосності з ними, відверто протестував проти роздмухування непомірного культів Хрущева і Брежнева, оскільки ясно усвідомлював до чого це призводить. Завжди прагнув жити за цими законами. Його підтримка О.І.Кириченка, про яку йшлося у цій статті, є ясным, непоодиноким свідченням. Не лише за народженням а й за вихованням, самосвідомістю й самим духом М.В.Підгорний був українцем. Отже, мав нескорений дух. Численні фактографічні свідчення цьому твердженню також наведено у цій розвідці. Ми не ставимо за мету ідеалізувати українську постать Миколи Підгорного. Але вже те, що він наважився на названі й проаналізо-

вані нами вище вчинки однозначно свідчить – він був неординарною й масштабною, але зумисне забутою українською особистістю, що часто мала визначальний вплив на рух світової історії. Він був постаттю, що потребує глибинного осмислення в новітньому філософсько-українознавчому дискурсі. Постаттю, яка перебуваючи в системі, за багатьма світоглядними засадами та принципами сутнісно протистояла їй.

Список використаних джерел:

1. Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. К.: "Генеза". – 2003. – 794 с.
2. Патон Б. Знакова фігура // Володимир Щербицький. Спогади сучасників. – К.: вид. дім "Ін юре". – 2003. – С.25-38.
3. Дочка Миколая Підгорного Наталья: Папа был страстным болельщиком киевского "Динамо" // газ. "Факты" от 16 января 2013 года.
4. Врублевський В. Володимир Щербицький: правда і вигадки // Володимир Щербицький. Спогади сучасників. – К.: вид. дім "Ін юре". – 2003. – С.375-579.
5. Овчаренко Ф. Спогади. К.: "Оріяни". – 2000. – 456 с.
6. Гришин В.В. Катастрофа. От Хрущева до Горбачева. М.: 1992. – 153 с.
7. Медведев Р. Начало и конец "пражской весны" Зеркало недели от 19 февраля 1999 года.
8. Сойма В. Запрещенный Сталин. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, – 2005. – 475 с.

Надійшла до редколегії 24.11.2018

П.Н. Ямчук

ЛИЧНОСТЬ НИКОЛАЯ ПОДГОРНОГО В СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ XX ВЕКА

В статье, посвященной анализу малоизученной в новейшем социально-гуманитарном дискурсе фигуры украинского государственного и политического деятеля Н.В.Подгорного, в философско-украиноведческом аспекте обращено внимание на изучение его ценностно-смысловых и бытийных приоритетов. Исследуются малоизвестные черты его психологического портрета, очерчиваются морально-этические доминанты, актуализовавшиеся в его государственной и общественной деятельности и жизни. Анализируются отношение Н.В. Подгорного к Украине, к украинскому духовно-интеллектуальному феномену, проявленное в разных социально-бытийных и исторических ситуациях. Проведен анализ оценок современниками личности Н.В.Подгорного. Отдельно изучаются и поныне малоизвестные его поступки и действия во время Пражской весны 1968 года, сопротивление тихой сталинизации раннебрежневского периода.

Ключевые слова: Николай Подгорный, личность, социально-исторический контекст, украиноцентризм, философия социального бытия, перспектива.

P.M. Yamchuk

PERSONALITY OF MYKOLA PIDHORYNI IN SOCIAL AND HISTORICAL CONTEXT OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to an outstanding Ukrainian statesman and political leader M.V. Pidhorneyi, whose figure hasn't been sufficiently studied in the newest social and humanist discourse. The article presents the research into the phenomenon of this personality in different conceptual dimensions. From the philosophical and Ukrainian studies aspects, special attention is paid to the values, conceptual and existential priorities of M.V. Pidhorneyi. Less known traits and even unknown features of his psychological portrait were studied, his moral and ethical dominants that actualized in his state-civic activity and everyday life were outlined.

Our analysis focuses on M.V. Pidhorneyi attitude to Ukraine, Ukrainian spiritual and intellectual phenomenon, revealed in various social-existential and historical situations. In particular, attention is focused on the study of the less known pages of Mykola Pidhorneyi activity, related to his aspiration to return back to Ukraine, to its millennia-old capital Kyiv, even after obtaining the highest positions in Moscow authority hierarchy of the Communist Party of the USSR.

Unwillingness to leave Ukraine and Kyiv, its sacral capital, was also shown by the President of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic Borys Paton and a years-long leader of the Ukrainian Soviet Socialist Republic Volodymyr Shcherbytskyi, when they reported to Moscow, already in the Brezhnev era, about their own refusal to hold there the highest posts of the President of the Academy of Sciences of the USSR and the Head of the Council of Ministers of the USSR. The present study also deals with the transcendental phenomenon of involvement of the Ukrainian statesmen and scientific devotees of Ukrainianness in Ukraine, and Ukraine-centrism as it is.

Evidence as to the phenomenon of Mykola Pidhorneyi personality, presented in the diary notes of Petro Shelest, wasn't actualized to the full extent in a present-day philosophical Ukrainian studies. The matter is that Mykola Pidhorneyi deliberately supported the desire to return to Ukraine after unfair dismissal of the first Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine Oleksii Kyrychenko, who was one of the authors of little-known nowadays after-Stalin Ukrainization. Mykola Pidhorneyi and Petro Shelest were unanimous in Christocentric understanding the desire of the former leader of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine to return to the homeland.

Evaluations of M.V. Pidhorneyi personality, made by his contemporaries, were also analyzed. In particular, the memoirs of Nataliya Mykolaivna, the daughter of M.V. Pidhorneyi, about personal outlook and existential priorities of her father are presented in the article.

This presents a large-scale receptive field for further research. Special analysis is carried out on still unknown actions and deeds of M.V. Pidhorneyi during the Prague Spring in 1968, his opposition to quiet Stalinization of the early Brezhnev times.

Key words: Mykola Pidhorneyi, personality, social and historical context, Ukraine-centrism, ontology, reception.